

Strah od Amerike u nama

Jens Bjørneboe

1952.

NAPOMENA

„... Tako i američke ptice selice, iz poslednje generacije, streme toplijim evropskim predelima. Traže kulturu i duhovnu tradiciju, a sreću se s generacijom Evropljana kojoj je dosta i jednog i drugog. Umorna, kritička i revolucionarna inteligencija dočekuje te hodočasnike i preporučuje im primitivizam. Ali, za tu (delom) nadarenu generaciju, stasalu posle Prvog svetskog rata, pokazuje se da ima *niži kulturni potencijal nego sve njene buržoaske preteče*. Naime, svi oni koji s divljenjem gledaju na velike revolucionare iz perioda između dva svetska rata, teško će progutati sledeću činjenicu: *pobuna protiv buržoaske tradicije imala je za ishod bolnu banalizaciju kulturnog života*. (...)

„Ono od čega danas strahujemo, od istoka do zapada, nije ništa drugo nego iščezavanje bratstva. A u prirodi je nas Evropljana da na to moramo gledati kao na najveće zlo... Svet bez bratstva, za Evropljanina bi bio svet bez svrhe ili smisla. To otvara perspektivu neizmerne tuge i praznine.

„Ideja bratstva je toliko duboko usađena u evropsku kulturu da je nalazimo u svim mogućim oblicima. *To je naša slika sveta*. I ako neko ne vidi paralelizam između tako različitih formulacija kao što su one Franje Asiškog, o 'bratu magarcu', 'bratu vrapcu' i 'bratu vuku', i Darvinovog učenja o poreklu vrsta, onda je ta osoba ili verski ili naučno zatucana. (...)

Jens Bjørneboe, 1952.

Ove odlomke¹ objavljujemo kao podršku romanu norveškog pisca i anarhiste Jensa Bjernbua (Jens Bjørneboe, 1920–1976), *Trenutak slobode: Heiligenberški rukopis* (1966, prva knjiga iz trilogije *Istorija bestijalnosti*), koji se ovih dana pojavio u izdanju DAF (Zagreb) i prevodu Anje Majnarić.

AG, 23. X 2015.

I

Živimo između dva pola straha. Jedan od njih leži na danjem svetlu; to je strah od Rusije i mnogih stvari čija nam je priroda poznata: strah od gladi, bombi, masovnih deportacija i koncentracionih logora. To je jedini zvanično priznati i prihvaćeni strah.

Drugi pol leži duboko u našem nesvesnom i potpunom mraku. Njegova isijavanja primećuju samo oni koji su dovoljno osetljivi i mladi. To je strah od Amerike i nečega što se ne može tačno identifikovati. To može da poprimi oblik modernističke poezije ili nervnog sloma. Ili se može kamuflirati i učiniti operativnim pomoću arsenala komunističkih parola: ratna pretnja, kapitalizam, imperijalizam, itd. Ali, nema načina da ga se otarasimo. Naime, strah od Amerike je strah od unutrašnjeg stanja, od Amerike u nama.

¹ Prevod je urađen na osnovu engleske verzije („The Fear of America Within Us“), koja nosi napomenu „odlomak“, iako je reč o potpuno povezanom tekstu. Izvorni tekst, na norveškom, nisam mogao da proverim, ali verovatno

Ono što u stopu prati amerikanizam jeste stav koji osiromašuje život i smrt čini besmislenom. Smrt je nezvani gost, čiji se dolazak ne može sprečiti uz pomoć frižidera i ilustrovanih časopisa. S druge strane, život – ah, svi znamo šta je život: konzervirani ananas.

Mediji koje su SAD izabrale za svoje predstavljanje u Evropi, stalno ponavljaju da je tajna života rešena: radio-frižider je ono što je ljudski rod sve do sada čekao. Pored toga, novi model „bjuika“ imaće 170 konjskih snaga. Ta tema se provlači kao crvena nit kroz sve što slušamo o Americi: u toj velikoj demokratiji žive ljudi nove vrste, divne, polumehaničke džinovske bebe, koje žive od paradajza u konzervi i sintetičkih vitamina. U Americi čak i čokoladi dodaju veštačke zaslađivače sa ukusom vanile. Supercrvene jabuke su odavno poznate kao proizvod američke kulture. Ali, za prošli Božić, naišao sam na i na neke pomorandže, vrlo primamljive, koje su se presijavale kao neke žute, hromirane kugle. Kada sam pritisnuo jednu, boja mi je ostala na prstima. Naravno, na polici je pisalo: „Sa dodatkom boje.“ Boja je bila lažna kao i film u tehnikoloru. U to vreme, za mene je to bila novost.

I dok nam Rusija pruža prizor pakla, ovde i sada, SAD nam se predstavljaju kao raj na zemlji. Ali, stvar je u tome što se u tom raju, ako ste neko vreme živeli tamo, jabuke i pomorandže moraju našminkati da biste ih primetili. Život se mora obojiti.

Slabost Amerike prema veštačkom je nešto potpuno drugačije od prostog nedostatka kulture. To je bolest, neka vrsta preranog starenja. Raj američke civilizacije je iznedrio rokfelerovsku fizionomiju, a time i vrlo neobičan, dvosmisleni simbol: fetus i starca u jednoj osobi. To je nešto još nerođeno i umiruće, ali i što nikako ne želi da umre. Strah od smrti je verni pratilac gladi za životom.

Strah od smrti je velika noć koja baca svoju senku na američki raj. Tomas Vulf (Thomas Wolfe) je to opisao na nezaboravan način. Prvi društveni zadatak budućnosti zato mora biti da stvori ljudsku rasu koja o smrti neće znati ništa.

Mnogi instinktivno osećaju da je cena obojenih pomorandži previsoka.

Ovde bi se možda vredelo prisetiti jednog pogrebnog običaja, koji se već duže vreme širi Sjedinjenim Državama. To je varijacija bdenja, koja ostavlja veoma čudan utisak na nepripremljene Evropljane.

Pre kremacije, leš se odnosi na tretman kod veštih kozmetičara. On ili ona se šminkaju, daju im se injekcije koje im vraćaju konture i boju, kosa se namešta tako da izgleda kao da su se upravo vratili iz vožnje kabrioletom ili kao da idu na neku zabavu, oči im se otvaraju i pune sjajem, a pokojnike oblače u svečanu ili sportsku odeću, u zavisnosti od njihovog ukusa i karaktera. Leš se onda postavlja na svoje uobičajeno mesto u porodičnoj dnevnoj sobi, s čašom, jabukom ili cigaretom u ruci, na gramofon se stavlja njegova omiljena ploča, prave se fotografije. Onda sledi pogreb.

To, i još mnogo toga, nije se pojavilo samo od sebe. Sve te pojave su nesvesne reakcije na američki način života. Svejedno je da li se šminkaju leševi ili jabuke. Kada ljudi sebe toliko doteruju spolja, kaže Tomas Vulf, iznutra mora da su veoma zapušteni. Doterivanje promovise zdravlje i blagostanje, produžava život. Što ste zdraviji i što duže živite, možete iscediti više uživanja iz materijalističkog raja. Dodajte veštački ukus ananasa prirodnom ananasu i poprskajte ga nekom plastičnom ružičastom bojom; naime, ispod i iza nas, na plesnom podijumu, pod neonskim svetlom, vrebava Besmisao! Smrt je jedina prava zmija u Edenu!

Naše učešće u američkom načinu života je ono što nazivam Amerika u nama. Nebeska, nova Amerika, nezavisna od vremena i prostora.

Ona zemaljska Amerika je mesto gde ljudska misao i osećanja stoje gore nego bilo gde drugde na svetu. Ne morate biti stručnjak za američku književnost da biste došli do tog saznanja. Ali, gde su oni pravi mučenici, čije se slike ne pojavljuju na koricama časopisa? Pošto na ovom svetu još uvek važi da je čovek čoveku najveća radost, prvo i najteže pitanje koje postavljamo Americi glasi:

Gde su naša američka braća?

Moja prva iskustva bili su susreti s neprekidnom strujom ljudi iz Severne Amerike. Bilo je to krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina. Posle sloma na Vol Stritu i mnogo pre dana čvrste valute. Ljudi u Evropi još nisu gledali na Amerikanke kao na hodajuće vreće dolara. U našim očima to su još uvek bila ljudska bića, ljudi s kojima ste mogli da pričate, bez zadnjih misli i bez straha od njih. Mogli smo da kupujemo američke cigarete u svim norveškim trafikama, a na njih još uvek nismo gledali s kompleksom „bogataša i siromaha“, koji nas danas proganja. (...)

U to vreme, SAD su bile i zemlja bogatstva i zlata. To smo dobro znali. Ali, znali smo i da ljudi tamo moraju teško da rade, toliko teško, da još u mladosti moraju da umeću zlatne zube i nose naočari sa zlatnim okvirima, da bi mogli da žvaću i vide. I nikome nije padalo na pamet da im zavidi na njihovom bogatstvu. Ti jadnici su morali da crnče za sve to, dok smo mi, u staroj, dobroj postojbini, sedeli po kućama i čitali knjige ili pecali pišmolje,² ne pomišljajući da svoje vodopade pretvorimo u profitabilne elektrane. Niko nije pomišljao da je Amerikancima suđeno da budu bogati. I ako su preko stomaka nosili zlatne lance debele ceo palac, ako su se razmetali svojim automobilima i kućama, time nisu hteli da nam kažu, „Gledaj dasu koji leži na parama!“ Pokazivali su nam da su ljudi koji su radili teže i više nego što smo mi mogli da pojмимо. Na njih smo zaista gledali bez zavisti – bili su naša braća i bližnji, a mi smo im se smejali, smehom bez pakosti.

Danas je sve drugačije.

Progutali smo toliko veliki zalogaj američkog načina života, da više ne vidimo ljudska bića oko sebe. Ima pogleda na svet koji mogu da povežu ljude i onih koji ih razdvajaju. Nikada se ne možete povezati sa osobom koja samo gleda kako da se obogati.

Prva strana zemlja koju sam posetio bile su Sjedinjene Države. Kada sam kročio na obalu Amerike, u Bruklinu, još nisam bio ni u Danskoj, ni u Švedskoj.

Na putovanju sam se sprijateljio s jednim američkim momkom mojih godina. (...) Pošto je bio sa srednjeg zapada, rastali smo se u Njujorku. Nijednom nam nije palo na pamet da bi on trebalo da mi plaća bilo šta.

Danas se tu javlja problem. Svest o klasnim razlikama stalno vreba u pozadini. Za pet godina, koliko je od tada prošlo, mi Evropljani počeli smo da jedemo sardine sa sve glavama, iznutricama i repom. Sakupljamo opuške i radimo mnoge druge čudne stvari. I dolazimo do suštinskog uvida, da nije stvar u tome.

Stvar je u osećanju bliskosti: da se bude ljudsko biće, među ljudskim bićima.

Do daljeg, u nekoliko taktova neke komunističke borbene pesme ima više hrane za dušu nego u celom Atlantskom okeanu, punom konzerviranog ananasa. Zar i ljudi s druge strane okeana ne žele da napuste fabrike i njive i krenu u potragu za Svetim gralom?

Izgleda da je Amerika počela da luči novu vrstu Amerikanca, neko novo i neameričko stvođenje. (...) Mladi Amerikanci, koji sada lutaju Evropom, spadaju u one rezervne delove koji se

je reč o nešto kraćoj verziji originalnog eseja. (AG)

² Vrsta ribe, *Merlangius merlangus* (merlan, molet, itd.).

ne uklapaju u veliku američku mašinu. Oni su drugačije izrade. Često su siromašni, a u očima nose ono čudno beskućništvo, koje govori da se cela jedna generacija, cela nova vrsta ljudi našla u pokretu. To više nisu „nedužni stranci“ – oni nisu iz inostranstva, zato što nemaju domovinu. Najviše ih ima u starim kulturnim centrima i dobrovoljno se odriču svega što Amerika ima da im ponudi, samo ako mogu da provedu još jednu zimu u Firenci, Rimu ili Parizu. Što je neki grad stariji, to će lakše u sebe usisati ljudi izgladnele zbog nedostatka istorije. Tragedija je u tome što ti vitezovi Svetlog grala tragaju za nečim u Nemačkoj, Italiji i Francuskoj, u zemljama svojih dedova, u trenutku kada se ostaci evropske kulture nalaze na pragu zaborava. Ljudi lišeni istorije, tragaju za svojom prošlošću na kontinentu koji je i sam na ivici da postane aistorijski.

Tako i američke ptice selice, iz poslednje generacije, streme toplijim evropskim predelima. Traže kulturu i duhovnu tradiciju, a sreću se s generacijom Evropljana kojoj je dosta i jednog i drugog. Umorna, kritička i revolucionarna inteligencija dočekuje te hodočasnike i preporučuje im primitivizam. Ali, za tu (delom) nadarenu generaciju, stasalu posle Prvog svetskog rata, pokazuje se da ima niži kulturni potencijal nego sve njene buržoaske preteče. Naime, svi oni koji s divljenjem gledaju na velike revolucionare iz perioda između dva svetska rata, teško će progutati sledeću činjenicu: pobuna protiv buržoaske tradicije imala je za ishod bolnu banalizaciju kulturnog života.

O tome je skoro nemoguće pisati bez pribegavanja olakim formulama. Ali, opet je izvesno da je veliki talas žudnje za bratstvom, talas koji su progutali socijalizam i radikalizam, u stvari bio žudnja za novim, prvobitnim hrišćanstvom. Potpuno je izvesno da bez dve hiljade godina hrišćanstva, Evropa nikada ne bi mogla da izmisli nešto poput socijalizma. Da je socijalizam bio pažljiviji prema tom svom poreklu, možda bi bio u stanju da se bori protiv crkvi – ne baš laka srca, ali opet tako da s prljavom vodom ne odbaci i samo hrišćanstvo. Jasna svest da je hrišćanstvo religija bratstva – i kao takvo, direktna suprotnost konzervativnom principu – mogla je da stvori nešto slično džinovskom kvekerskom pokretu, koji podjednako stremlji i zemlji i nebu. Pisac Ignacio Silone (Ignacio Silone) mogao bi se navesti kao predstavnik takvog socijalizma. Problem je, naravno, u tome što bi se takvo hrišćanstvo, koje bi odgovaralo društvenom saosećanju, moralo shvatati ozbiljno u meri koja još nigde nije zabeležena.

Amerikanci koji su u prvoj polovini ovog veka žudeli za Evropom, nisu uspostavili čvrstu vezu sa onim što su tražili. Kulturna generacija koja ih je dočekala, nije bila nimalo ubeđena u vrednost evropskog nasleđa i potpuno se uzdržala od njegovog prenošenja. Mlada Amerika podseća na mlađeg brata, koji se vraća u postojbinu očeva po svoje nasledstvo, samo zato da bi mu rekli kako sve to nije vredno truda; to je samo gomila bezvredne starudije.

II

Možda bismo danas mogli da na drugačiji način sagledamo to nasleđe, pre nego što ga nepovratno spalimo. Možda će se pokazati da naša duhovna skladišta sadrže blaga o kojima doslovno nismo ni sanjali. Sada imamo distancu s koje možemo na nov i svež način proceniti celokupnu evropsku ideju.

Evropa je zemlja hrišćanstva. Evropska kultura nije jedna od hrišćanskih kultura; ona jeste sama hrišćanska kultura. Sve što je u poslednjih 1800 godina niklo na tlu Evrope hrišćanskog je porekla.

Ono od čega danas strahujemo, od istoka do zapada, nije ništa drugo nego iščezavanje bratstva. A u prirodi je nas Evropljana da na to moramo gledati kao na najveće zlo: to bi značilo potpuno

brisanje hrišćanstva s lica zemlje. Svet bez bratstva, za Evropljanina bi bio svet bez svrhe ili smisla. To otvara perspektivu neizmerne tuge i praznine.

Ideja bratstva je toliko duboko usađena u evropsku kulturu da je nalazimo u svim mogućim oblicima. *To je naša slika sveta*. I ako neko ne vidi paralelizam između tako različitih formulacija kao što su one Franje Asiškog, o „bratu magarcu“, „bratu vrapcu“ i „bratu vuku“, i Darwinovog učenja o poretku vrsta, onda je ta osoba ili verski ili naučno zatucana.

Sloboda i jednakost su ideje koje nikada ne bi bile mišljene da ideja o bratstvu nije obezbedila plodno tle. Ali, kada su se jednom pojavile, mogle su da zaborave svoje poreklo i žive vlastitim životom. Evropa je prihvatila sveto, trostruko geslo: sloboda, jednakost, bratstvo. Zapad je izabrao slobodu. Istok je izabrao jednakost. Ali, sloboda bez bratstva znači ekonomski i društveni zakon džungle. Bez bratstva, sloboda se razdvaja od jednakosti.

Na istoku: jednakost bez bratstva postaje jednakost bez slobode. Ta tri koncepta su neraskidivo povezana.

Čudno je – eh, više nego čudno – da je „ateistička“ Francuska revolucija izabrala parolu koja je direktna parafraza hrišćanskog koncepta Trojstva (pred Ocem smo svi jednaki, pred Duhom smo slobodni, a pred Sinom smo braća).

Radikalna inteligencija je odbacila hrišćanstvo s neoprostivom neodgovornošću. Ali, uradila je to u najboljoj nameri. Odvojila se od njega, a da nije ni istražila šta je ono; ali, bilo bi pogrešno verovati da se hrišćanstvo može opravdati sa istom lakoćom. Možda su upravo radikali obezbedili najbolju odskočnu dasku za ono što je potrebno: oni su zvanično hrišćanstvo odbacili toliko daleko, da sada na njega možemo da pogledamo novim očima. Oni su prekinuli liniju prenošenja, a hrišćanstvo koje nije preneto u nasleđe ispunjava osnovi uslov da postane *prvobitno* hrišćanstvo. A kada shvatimo da je bratstvo naš glavni visak za razlikovanje između dobra i zla, da sve što u evropskim očima služi bratstvu učestvuje u dobru, a da sve ono što mu ne služi, učestvuje u zlu – i da je to zato što smo u dubini duše prožeti hrišćanstvom, i da upravo zato hrišćanstvo može da potpuno razvije bratstvo kao svoju najskrivenu i najdublju tajnu – onda neće biti daleko dan kada će Evropa s pravom zauzeti svoje mesto kao Zemlja bratstva, pored toga što će biti Zemlja slobode i Zemlja jednakosti.

Kada shvatimo da je ono što trpimo nebratstvo – izrabljivanje i tlačenje drugih, optuživanje drugih zbog jeresi, pohlepa, žudnja za moći, rasna mržnja – da su to najgori među grehovima upravo zato što su antihrišćanski, onda ćemo moći da se sa svojom američkom braćom nađemo u zajedničkoj potrazi za Svetim gralom. Onda ćemo moći da im približimo Evropu, da im prenesemo njihovom nasleđe, ne dovodeći u pitanje njegovu vrednost. Dani kulturnog pesimizma biće prošlost, prosto zato što je evropska hrišćanska kultura naš najuzvišeniji i najdragoceniji posed – ono što smo u dubini duše oduvek voleli više od svega ostalog. O hrišćanstvu možemo da mislimo šta god hoćemo, ali ono se ne može poništiti; ono je posejano u nama i raslo je u našem nesvesnom dve hiljade godina; ono je postalo naša krv i skelet, vid i sluh, izraz lica i jezik tela. I ako jednakost, sloboda i bratstvo ikada budu izbrisani s lica zemlje, oni će opet živeti u našim srcima – kao neutoljiva žudnja za bratstvom. Hrišćanstvu se možemo rugati, ismevati ga, prezirati; ali, onog dana kada s njega skinemo veo, prepoznaćemo u njemu voljeno lice naše mladosti, svoju jedinu ljubav.

1952.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Jens Bjørneboe
Strah od Amerike u nama
1952.

Jens Bjørneboe, „Frykten for Amerika i Oss“. Prvi put objavljeno u *Spektrum*, 1952; zatim, *Norge, mitt Norge* (Oslo, Pax, 1968); i *Samlede Essays: Politikk* (Oslo, Pax, 1996), 12–21. Prevod na engleski, „The Fear of America Within Us (Excerpts)“, Esther Greenleaf Mürer, 1999.

<http://www.uncletaz.com/fearofamer.html>

Preveo: Aleksa Golijanin, 2015. <http://anarhija-blok45.net1zen.com>

anarhisticka-biblioteka.net